

A még hidegebb napok 80 dokumentuma

A 2011. év az 1944/45-ös események kutatásának jegyében kezdődött, de az eredmények, pontosabban azok publikálása mind ez ideig elmaradt – hogy aztán most novemberben friss, új adatokat tartalmazó publikációk jelenjenek meg. Az 1944-es események körbejárása és sokoldalú bemutatása fontos érdeke a vajdasági magyarságnak, ezért volt szinte érthetetlen, hogy a kutatások eredményei miért nem kerülnek napvilágra, ha már a politikai szféra, a tudományos körök és a közvélemény is várja a kijózanító adatokat, amelyek végre reális képet adnak azokról a bizonyos „meg nem beszélt napok”-ról.

Csorba Béla Szétszórt csoportjaink címmel jelentette meg munkáját, amely a járeki „gyűjtőtábor” áldozatairól és történetéről szól, és amely a „feltárás és tisztázás” jegyében íródott. Néhány nappal ezután pedig Molnár Tibor zentai levéltárosa publikálta eredményeit egy a Zenta és környéke eseményeit bemutató forráspublikáció formájában. Mégpedig példamutató módon: a szegedi és a zentai levéltár összefogásának eredményeképpen.

A szerzőt talán be sem kell mutatni, a helytörténet és régióknak története iránt érdeklődő közönség jól ismerheti Molnár Tibort, aki számos publikációt tett már az érdeklődő olvasóközönség elé. Eddig főleg az egyes települések első és második világháborús veszteségeinek dokumentálásában és felmérésében jeleskedett, de azt hiszem, hogy ezúttal egy más minőségű gyűjteményt hozott létre. A modern történetírás standardjainak megfelel, sőt azokat talán meg is haladja ez a kötet, hiszen minden okmány eredetijéről olvasható másolatot is közölnek benne, és a magyar fordításokat is közlik. Ettől lesz rendkívül jól használható a szerbül és magyarul olvasóknak is. A létrejövő kötet nem egy olvasásra szánt munka, az egyes dokumentumokat időről időre érdekes lesz elővenni. Sajnos, a szerző és a szerkesztő nem gondoltak arra, hogy a könnyebb használhatóságot kulcsszavak kiemelésével tegyék könnyebbé, ez azonban nem változtat a lényegen: forráspublikáció jelent meg, mégpedig azzal a témával kapcsolatban, ami az elmúlt időszakban a közvéleményt is foglalkoztatja.

A kötet méltó módon egy jól megírt bevezetővel kezdődik, amelyben rendkívül szabatosan és pontosan, retorikai mutatók nélkül ismertetik azt a korszakot, amelyben a titoista hatalom megszilárdul vidékünkön, azaz a katonai közigazgatás nagyjából 100 napját mutatják be. A kötet mentes a minősítésektől (ahogy ezt Molnár Tibor és a Zentai Levéltár más kiadványaival kapcsolatban is megszoktuk), így mindenki maga döntheti el, hogy mennyire tekinti keménynek/puhának és diktatúrának a létrejövő rendszert, azt hiszem (én úgy látom), a közölt iratokból világos, hogy az újonnan berendezkedő hatalom mennyire kizárólagos.

A kötetben háromfajta dokumentum kapott helyet: a tipikus, a kivételes és az alapvetően fontos. Az okmányokat időrendi sorrendben közlik, és a 80 levéltári tárgyból tucatnyi vagy még több olyan dologról (étkezés, munka, iskoláztatás, népellenségek kérdése stb.) informálódhatunk, amelyek meghatározták az akkoriak életét. A kötetben néhány a katonai közigazgatást megalapozó „alapidokumentum” is megtalálható, amelyekben pontokba szedve szabályozták a közigazgatás működését.

A kötetben közölt első néhány okmány félreérthetetlenül a tudunkra adja, hogy az új hatalom másként kezeli a szláv és a „nem szláv” lakosságot, ahol „nem szlávok” élnek, ott nagyobb helyőrséget szervez az új hatalom, és elrendeli a nem szlávok lefegyverzését és hasonlókat. Ezután mozgáskorlátozó intézkedéseket hoz, majd az egy-egy településen fennálló helyzetről informálódik (összeírják a vagyonár-

gyakat, és a „népellenséget” is). A kötetben két olyan dokumentum is van, amely a kivégzettek listáját tartalmazza. Terjedelmében ugyan kicsi, de nagy fontosságú az is, ahogy a hatóságok elkezdik összegyűjteni az adatokat a megszállók büntetteiről. (Ezért van az, hogy ma szelvény-hosszában lehet erről olvasni, ellenben az akkor felálló hatalom cselekedeteire vonatkozó kép csak ma kezd konkrét formát ölteni, többek között e kötet jóvoltából is.)

Megtalálhatók a kötetben azok a szigorú rendeletek (a katonaság számára szükséges javak beszolgáltatása, kijárási tilalom és elsötétítési kötelezettség), amelyek egy része talán feledésbe is merült, más drasztikusabb történések miatt. Az okmányok között több jelentés is olvasható, amiből a legnyilvánvalóbb módon rajzolódik ki az éppen aktuális helyzet.

Talán a legfontosabb témája a szöveggyűjteménynek a hatalom megszerveződése; az, hogy jönnek a központból parancsok; hogy jelentéseket kérnek a parancsok végrehajtásáról; hogy információkat kérnek a helyzetről és annak különféle szegmenseiről (az elesettekről; az elhagyott házakról; a menekültek/visszatérők helyzetéről; az élelmezési, szociális helyzetről és hasonlóról), hogy mindennek tudatában hatékonyan parancsnokolhassanak. Érdekes, és a rendszer feszességét bizonyítja, hogy a helységi ural-

kodó néphatalom nem nagyon mer döntéseket hozni, és minden lényeges és kevésbé lényeges ügyben a feletteseihez fordul. Szintén érdekes, hogy a szovjetek (akiket az okmányokban csak kivételesen neveznek így, hanem egyszerűen csak oroszoknak) gyakran álltak elő sürgős követelésekkel (pl., amikor Baján akarnak ideiglenes hidat építeni a zentai munkásokkal, amikor azok még a zentai hidat sem fejezték be), amit a Népfelzabardító Bizottság gyakran elhárított. A „régis rendszer” tanóitait, tanóitait nem alkalmazzák, sőt rendre népellenségnek nyilvánítják, az iskolákban folyó munkát néhány rendelettel módosítják (a történelem- és földrajzoktatásról is kerültek be dokumentumok a kötetbe). Időnként itt-ott még lehullik egy bomba, vagy röpcédulákat szórnak. A helyi hatalom tömegrendezvényeket szervez, egységfrontot hoz létre, a pénzügyeket szabályozza. Akkoriban elég

nagy volt a zavar, a pengőt ugyanis dinárra váltották (18:1 arányban), de a szovjetek megkezdték a „vörös pengő” nyomtatását is.

Viszonylag sok adat szól a munkaszázadok, ill. a táborok szervezéséről, valamint arról is, hogy amelyek magyar önkéntes akar lenni, azt a harcoló egységekbe is besorozhatják. Akik nem kívántak önkéntesek lenni, azok munkaszázadokban dolgoztak, de kilátásba helyezték az ő besorozásukat is, ha úgy alakul a helyzet. Az iratok olvasgatásakor számos „csemege” is található, mint például az az eset (44-es dokumentum), amikor a néphatalom képviselői összevesztek, mivel egyikük csúszópénz ellenében engedett el valakit a foglyok közül, máshol pedig egyes intézkedések számos kérdést vetnek fel, pl. amikor látszólag ok nélkül telepítenek át őrségeket és hasonlókat.

Úgy gondolom, hogy ebben a pillanatban nem mondható ki az utolsó szó erről a munkáról, mert a jelentősége túlmutat azon a valamivel több mint 250 oldalon, amennyit a könyv tartalmaz. A Zentai Levéltár tervezi a Becse környékére vonatkozó iratok kiadását is. Ha ilyen precizitással dolgoznak, akkor egy újabb lépéssel leszünk kicsit több az események megismeréséhez, hiszen a Zentára és környékére vonatkozó munka egyben mértékadó is, hasonló gyűjtemények kiadása teheti teljessé a már körvonalazódó képet a titói hatalom felállításával és megszilárdulásával kapcsolatban.

Dr. MÉSZÁROS Zoltán

